

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİRLERİNDE MEKÂNIN POETİKASI

G. Gonca GÖKALP-ALPASLAN*

Özet: Türk edebiyatında evlerin şairi olarak tanınan Behçet Necatigil, dizelerinde evleri sadece mekân olarak değil, simgeledikleri değerlerle de işler. Onun şiirlerinde dış dünyanın acımasızlığından ve zorluklarından kaçan birey, eve ve odasına sığınır ama ev içi yaşamını da eşyalar daraltır. İç mekânda huzuru bulmayı amaçlayan birey, evin ve odanın sınırladığı dünyada bunaltır, boğulur ama bu sıkıttan hayalleri sayesinde kurtulmaya çalışır. Necatigil'in kurduğu bu mekân şiirinde, orta halli kent insanının günlük yaşam karşısındaki sıkıntılı, tedirgin tavrı egemendir.

Anahtar sözcükler: Behçet Necatigil, mekân, ev, oda, eşya, Gaston Bachelard.

Summary: Behçet Necatigil who is a well known "poet of dwellings" not only takes houses as dwellings but also with their symbolic meanings. In his poems individuals run away from the cruelty and difficulties of the outside world; his home and room becomes a shelter for him, on the other hand, the furniture of the house depresses him. The individual who wants to find peace inside his world, feels unhappy in the world where the house and the room limits his life. He escapes from this limited world by the help of the dreams. In Necatigil's space-poems, middle class man's depressive and hesitating psychology overwhelms.

Keywords: Behçet Necatigil, place, space, dwelling, room, household appliances and utensils, furniture, Gaston Bachelard.

Türk edebiyatında "evlerin şairi" olarak tanınan Behçet Necatigil bu unvanı sadece *Evler* adlı kitabı dolayısıyla almamıştır. Günlük yaşantımızı -çoğu kez biz farkında olmadan- çevreleyen mekânlar, nesnelere, koşullara üzerine düşünen ve onların şiirini yazan bir sanatçıdır, Behçet Necatigil. Ev, yaşamımızı çevreleyen, bizi dış dünyadan koruyan ilk kabuktur; oda ise evin içinde daha dar ve bireysel bir dünyanın oluşumunu sağlayan ikinci kabuktur. *Mekânın Poetikası* (1957) adlı kitabında yaşamımızda rolü olan mekânları -özellikle de evi- tavan arasından çekmecelerine, köşelerinden yuvarlaklarına kadar felsefî bir açıdan değerlendiren Gaston Bachelard, eserinin temel sorununu şu cümlelerle belirler:

"Ev, iç mekânın içtenlik değerlerinin fenomenolojisini inceleyebilmek açısından hiç kuşku yok ki, ayrıcalıklı bir varlıktır; tabii ki, evi bütünlüğü ve karmaşıklığı içinde, eve özgü tüm değerleri de temel değer çerçevesi içinde ele almak koşuluyla. Ev bize, hem dağınık imgeler hem de bir imgeler bütünü sağlar. (...) İmgeleri, çekim gücü olarak nitleyebileceğimiz bir güç, evin çevresinde toplar. Başımızı soktuğumuz bütün evlerin anılarından, oturmayı düşlediğimiz bütün evlerin ötesinde, içtenlikli ve somut bir öz çıkarılabilir miyiz? Öyle ki, bu öz, içimizde sakladığımız tüm içtenlik imgelerimizin benzersiz değerlerini doğrulasın? İşte temel sorun bu. (...) Her barınakta, hatta şatoda bile, ilk kozayı oluşturan bu özü

* Dr.. Hacettepe Üniversitesi.

yakalamak; işte fenomenoloğun başta gelen görevi.

Bizi, içinde mutluluk duyduğumuz bir mekâna bağlayan ince ayrımların herbirinin kendi içinde sakladığı derin gerçekliği belirlemek istediğimizde, bu mekâna bağlı ne çok sorunla karşılaşırız! Bir fenomenoloğun gözünde ince ayrımlar, önde gelen ruhsal olgular olarak yer almalıdır. Ayrım, fazladan eklenen yapay bir renk değildir. Dolayısıyla, yaşam alanımızı, yaşamın tüm diyalektikleriyle uyum içinde nasıl doldurduğumuzu, 'bir dünya köşesine' her gün nasıl kök saldığımızı gözler önüne sermek gerekir" (Bachelard 1996: 31-32).

Bachelard, bir düşünür olarak bu cümleleri yazdığında, ondan birkaç yıl önce 1950'de *Çevre* ve 1953'te *Evler* adlı kitaplarını yayınlayan Behçet Necatigil'den habersizdi, muhtemelen. Ama yaşama filozofça bakan ve ayrıntıların üzerine ciddiyetle eğilerek onları şiire dönüştüren Necatigil ile Bachelard'ın, "kök saldığımız bir dünya köşesi" olan ev üzerine düşünmekte birleştikleri, açıkça görülmektedir. Nitekim Necatigil, kimi zaman soyut kimi zaman somut olarak; bazen sığınmayı bazen kaçmayı isteyerek; bir çocuğun, bir erkeğin ya da bir kadının duygularıyla evi anlatırken, evin hem içindedir hem de -bütün evleri içeren bir gerçeği yansıttığı içindedir. Böylece Necatigil, gündelik olanın bönlüğünü, saflığını aşarak, onun üstüne çıkar ve onu serinkanlılıkla yukarıdan görüp değerlendirir(1983c: 531).

Kendi şiiri için "Benim şiirim ya evlere bir övgüdür ya da bir ağıt" (1983c: 542) diyen Necatigil'in öyküsel tatlar taşıyan ve bir aile ocağının özlemini dile getiren ilk şiirlerinde "ev", çoğu kez "yuva" kavramının yarattığı bütün olumlu duyguları taşıyan ve aileyi ifade eder:

AİLE

Sağ çıkıp günlük savaştan,
Evin yolunu tutmuşum.
Yemek yedik, çocuklarım uyudu.
İniyor üstüme yavaştan
Allahın beyaz bulutu,

Kederlerimi unutmuşum
Hayatta olduğuma
Seviniyorum şimdi:
Kavuştum çoluk çocuğuma.
Koltuğuma uzandım, rahatım.
Kahvem içime sindi,
Başladı gecelik saltanatım.

(Necatigil 1945: 22)

Evlerine dönenler ayrı
Onlar gider huzura ve aşka.
Erkeklerin sokakta kalanları
Bambaşka.
(...)
Çünkü geceye karşı konur iki türlü:
Biri ailece, evlerde

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİRLERİNDE MEKÂNIN POETİKASI

Öbürü harvurup ömrü,
İçkili yerlerde.

“Geceleyin Erkekler” (Necatigil 1951: 27-28)

İyimser ve sevecen tatlarla dolu ilk şiirlerden kısa bir süre sonra, aile sorumluluğu taşımanın yarattığı yorgunluğu şiirlerine taşımaya başlayan Necatigil'e göre ev, herkesin bir biçimde ait olduğu ya da ait olması gereken tek mekândır:

Onlar evlerde yaşamazlar mı, şaşıyorum.
Evlere uğramaz, evlerde iş yapmaz,
Bir şeye bakmazlar mı, şaşıyorum.
Bakkallar, kasaplar, çarşılar...
Onlar evlere hiçbir şey almazlar mı, şaşıyorum.
Yollarla, sokaklarla, kahvelerle iş bitmiyor ki!
Trenler, gemiler, düşler, bırakıyor insanı bir yerde
Sonra dönülmez bir yol gibi ev!
Onların yolları, akşamüstleri, gece
Sona ermez mi evlerde, şaşıyorum.
Yorgunlukları yollara yaymak, iyi ama sonu yok ki!
Sevdalar sokaklarda serin ama sonu yok ki!
Bölüşmek umutları, paylaşmak acıları, bunalmak,
Ummak yarınlardan bir şey, evcek, yok mu,
Şaşıyorum.

“İçerlek” (Necatigil 1958: 3)

Necatigil'in ilk şiirlerinden itibaren ev, dış dünya ile oluşturduğu karşıtlıkla birlikte işlenir. Başlangıçta bu çatışmada galip gelen taraf, dış dünyayı simgeleyen sokaktır; çünkü sokaklar, renkli ve cazip, eve dönüşerse sıkıcı ve tatsızdır:

Bir sokağa çıkmayın, bozulur bunca büyü,
Yavan yavan ev size.
Hayatınız kuytu ve küflü,
Sokaklarsa aydınlık, taze.

Ayartıcı caddelerin eseri,
Zalim gelişleriniz.
Evde size uzanacak elleri
İtmek istersiniz.

Haince sokaktan dönuşünüz,
Sisli, karda..
Çünkü başka yaşayışlar gördünüz
Dışarda.

Sokağa çıkarken dikkat,
Sokaklarda esen rüzgâr çünkü.
Rüzgârlarla eve dönmek saçma,
Ev dar çünkü.

“Sokaktan Gelmek” (Necatigil 1953: 52-53)

Başlangıçta dış dünyanın cazibesine kapılan bireyin, bir süre sonra eve dönüşü ve huzuru evde arayışı, âdeta kaçınılmaz bir sürecin sonucudur. Eve ve aileye aidiyet duygusunu bütün gücüyle ve baskısıyla hissetmeye başladığı bu dönemde Necatigil

için ev, beraberinde getirdiği aile sorumluluğunun ağırlığına rağmen, dış dünyanın karmaşasından, vahşiliğinden, yoruculuğundan kaçılıp sığınılan bir liman, bir koydur. *İki Başına Yürümek* kitabında yer alan “Liman” şiiri, insanoğlunu sarıp sarmalayan evin ağzından yazılmış gibidir:

LİMAN

Güçlü fırtınalarda direkleri kırılmış
Gemiler bize sığınır - - bulduk sanırız.

Görmezler. Varsa yoksa uzaklar - -
Onarırız. Giderler, kalırız.

Sonra gecelerde: Bu son olsun, son
Gönderme - - Engine yalvarırız.

Sonra büyür daha da
Korkunç yalnızlığımız.

(Necatigil 1982a: 234-235)

Uzakların çekiciliğine kapılarak engin denizlere açılmış ve güçlü fırtınalarda direkleri kırılarak limana sığınmış gemilerin, onarıldıktan sonra yeniden limandan ayrılması imgesi üzerine kurulu şiirde, -Necatigil’in şiir dünyası gözönüne alındığında- gemi insanı, liman ise evi ve aileyi düşündürür. İnsanoğlunun cazibesine kapıldığı dış dünya, aslında acımasız ve kırıcıdır; hırpalanan insanı onaracak tek güç, sevgi ve güvendir, bunu sağlayabilecek tükenmez tek kaynak da ev ve ailedir. Ama insan çoğu kez bunun farkında değildir ve her seferinde yeniden dışarıya koşar; nerenin sakin ve huzurlu olduğunu anlaması ve eve dönmesi zaman alsa da, sonunda gerçeği farkederek:

SAN

Bizler uzaktakilere çok iyiyizdir
Çektiririz yakınlarla
Dalgalarda çünkü
Ne kadar kalırız ki?

Paslanmak sıkıntı
Barındığımız koylarda
Sanırız ki
San uzaklarda - -

Bir çekişme, bir kavga
Zaman zaman yakınlar
Sonra anlarız ki
Neresi gene sülman.

(Necatigil 1982b: 293)

Bu şiirde de açıkça “ev” sözcüğü geçmez ama son iki dizede işaret edilen mekân, “yakınların olduğu yer” yani evdir. “Liman” şiirindeki açık denizler-liman karşıtlığı ve güçlü fırtınalar, “San” şiirinde uzaklar-koylar karşıtlığıyla ve dalgalarla paraleldir. Ama “Liman” şiirinde geride yapayalnız kalan ev ve ailenin değeri, “San” şiirinde anlaşılmalıdır artık. Başlangıçta koyda, limanda paslandığını düşünen insanoğlu artık dış dünyanın acımasızlığının, yoruculuğunun farkına varmış, güvenli bulduğu eve

dönmüştür.

Necatigil'in şiirlerinde ev, dış dünyaya karşı korunaklı bir iç dünya sunsa da insanoglu, onun "güvenli" dört duvarıyla sınırlanmaktan çok memnun değildir. İçeriden dışarıya merakla, özlemlle, arzuyla bakan birey, yine de dışarıya çıkmaya cesaret edemez ve ev, giderek daralan bir çembere, kaotik bir yapıya dönüşür. "Kurşun" şiirinde ev içi yaşam-ev dışı yaşam ikilemindeki çizgisiyle değerlendirilir bireyin yaşamı:

KURŞUN

Bitkinim, bitkinsin
Saçlar ağarır tümitlerle beraber
İnsanın evi olması
Büyülenmiş gibisin.

Satırlarda soldu yüzün
Kalabalık evlerde eğreti
Üzgünüm, üzgünsün
Mumlar eridi.

Sokaklar, eğlenceler uzakta
Farkında bile değilsin
Hasadını esirgeyen toprakta
Bitkinim, bitkinsin.

Çökmüş siperlerden kurtulan yorgun
Askerleri düşün
Yer altında saatler
Yılları ömrümüzün.

Bilmezden gelsek de
Gün sönmeye başladı
Seneler eriyor cenkte
Yaşamaya vakit kalacak mı?

Diyelim kurtardık hayatı
Ya ansızın yalnızsak?
Yahut külçeleşir de ayaklar
Yürüyemez olursak?

Yahut askerleri düşün
Tam çıkmışlar siperden
Bakıyorsun
Pusudaki tepelerden
Bir kurşun

(Necatigil 1953: 26-28)

Şiirde, kendine ait bir eve sahip olma, bir aile kurma heyecanıyla o evle birlikte tükenen insanın yaşamı, siperlerdeki askerlerin yaşamıyla paralel bir çizgide verilmiştir. Zorluklar karşısında birey için siper görevi gören ev, bir süre sonra siperlerden çıkmaya cesaret edemez hale getirir onu; siperden çıkılsa bile yaşamın güzelliklerini görebilecek hali ya da zamanı olmayacaktır bireyin. Şiirin son kıtası bu düşüncenin en vurucu olarak aktarıldığı bölümdür; siperden çıktığı anda vurulup

düşen asker imgesi, evden ve sorumluluklarından sıyrılmaya cesaret ettiği anda yaşam karşısında yenik düşecek bireyi düşündürmektedir. Böylece başlangıçta istekle sığınılan ev, Necatigil'in şiirinin ilerleyen evrelerinde kimi zaman "dar dörtgen"e kimi zaman "hücre"ye ya da "çöl"e dönüşür:

Dar dörtgeni nasıl kırsın bu gövde
Eşleri mi, evleri mi, çocuklar destan
"Birey" (Necatigil 1958: 22)

Dar dörtgende günler
Un, toz
Parçalanan taş değil, kalbiniz
İndikçe balyoz.
"Dar Dörtgende Günler I" (Necatigil 1965: 71)

Çok sıcak da bunalmışsak dört duvar çölünde
Uzun içli çingirakları bekleriz
"Kısaltmalar" (Necatigil 1982a: 113)

Şimdi bir hücreye kapanacaksınız
Ah kafa aklınızdan da geçmişti
Ama nerde vaktinde sizde o yürek
Enginlere açılıydınız
"Rapor" (Necatigil 1982b: 321)

İnsanı boğarcasına sarmalayan dört duvarın hücre olarak algılanması, insanın duygusal olarak evle sınırlandırılmış hayatını, aile sorumluluğuyla bastırılmış özgürlüğünü düşündürür. Boğuntu ve kısırılmışlık, özlemler ve umutlarla derin bir karşılıklı içindedir; birey evle sınırlanan bu yaşamın mahkûmudur. "Ev Çölü" şiiri, bu mahkûmiyetin en sıkıntılı hallerinin ifadesidir:

EV ÇÖLÜ

Alev alev yanıyor temmuz ortası sokak
Sıcak olanca evde
Delikli taşlara demin dökülen su
Tuzlu bir tortu oldu düştüğü yerde

Kızgın saç mı bastığım tahta
Camlar akkor mu saydam
Boşuna açsam kapasam
Emmiş yakan sığağı pencere, perde

Yaprak kımıldamıyor, gevşek, bitkin,
Dağılırken eşya
Tıkayan sıcakta bunalıyorum
Senin kadar ben de.

Keskin parıltıda kamaşır göz
Bezgin, içerlek erirken kurşun
Evlerde kalmanın dehşetini duydum
Senin kadar ben de.

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİRLERİNDE MEKÂNIN POETİKASI

Akpak gemilerin pır pır eden tenteleri
Temmuz çölü uzarken süzülür mavilerde,
Gecenin azıcık serinliğini bulsak
Daha çok ilerde.

(Necatigil 1958: 12-13)

Şiirde evin çöle özdeşleştirilmesi sadece temmuzla birleşen sıcaklığın getirdiği bir imge değildir; burada çöl, aşılabilirliği, bireyin güçsüzlüğünü düşündürmektedir. “Kızgın saca dönüşmüş tahta, akkor halindeki cam, yakan sıcaklığı emmiş pencere ve perde, eriyen kurşun, tıkayan sıcak, dağılıveren eşya, suyun döküldüğü anda tuzlu bir tortu oluvermesi”, algısal olarak çölü tamamlamakta ve evin içindeki her eşyayı çölün bir parçasına dönüştürmektedir. Bu haliyle evin içindeki birey, kurtuluş umudunu tamamen yitirmiş gibidir. Şiirde açıkça evin sorumluluklarından duyulan bunaltı ifade edilmese de, kişinin evin sınırlarını aşıp çıkamayışı ve “evlerde kalmanın dehşeti”ni duyması, sadece temmuz sıcaklığıyla ilintili değildir. Kişi, bütün varlığıyla evin sınırlarına hapsedilmiştir, ne kadar istese de hayal etse de dışarı çıkamaz; onu eve mahkûm edense görünmez bir güçle elini kolunu bağlayan sorumluluklarıdır. Şiirin tamamına hakim olan bunaltıcı sıcak, evle bağıntılıdır ve bunu şiirin birinci kişisi(ben) kadar okuru(sen) da derinden hisseder. Burada Gaston Bachelard'ın ev ile sığınma arasındaki ilişkide yakaladığı diyalektiği Behçet Necatigil'in şiirlerinde olanca gücüyle okura duyurduğunu görmek mümkündür. Bachelard, ev-sığınma ilişkisine dair şunları söyler:

“İçinde gerçek anlamda oturulan her mekân, ev kavramının özünü içinde barındırır.(...) İmgelemin elle tutulmaz gölgelerden ‘duvarlar’ ördüğünü, korunma sanrılarıyla kendini rahatlattığını -ya da tersine, kalın duvarların ardında tır tır titrediğini, en sağlam surlardan kuşkulandığını göreceğiz. Kısacası barınan varlık, barınma sınırlarını, diyalektiklerin en bitip tükenmezi içinde duyarlılaştırır. Evi gerçekliği içinde, düşünceleriyle ve düşleriyle sanallığı(virtualite) içinde yaşar” (Bachelard 1996: 33).

Bachelard'ın değindiği duyarlılığı Necatigil'in şiirlerinde artıran öğeler, evin içindeki eşyalar, evin bölümleri, aile içi yaşamın doğal işleri ve görüntüleridir ve bunlar onun şiirinde yaşamın bütününe yorumlamanın birer aracıdır:

GİZ

Parlayarak gözleri yaklaşırlar
Geçse ellerine diderler tiftik.

Karanlıksa, dizilmişse ve kapkacaksa
Dolaşır ayaklara kutular
Bir sürü örtü kılıf ve hep korkulacaksa
Çekilen bir iskemle bir kötürüm olarak
Getirmişler, bırakmışlar ve gitmişlerse
Kim açıkça söyler bilerek, bilmeyerek
Sana, bana ve ona ettiği kötülüğü - -
Taş taş uzaklaş kuyulara gidiyor.

Titrek mumlar dibinde birikmiş gölgeleriz
Yüzler, eşya ve kaplar bir görünüm olarak

Karşımızda bir değişmez ufuk adına
Kim, neyi ne kadar tanır karanlığında - -
Taş taş uzaklaş hepsi yola gidiyor.

(Necatigil 1982a: 188-189)

EŞYA

Koparırlar hayattan
Çekerler hayata gene
Ellerinde oyuncağız,
Evire çevire.

Yaşayacaklar gibi sonsuz
Edinmeler - -
Bir dönem soğuruz
Azalırlar eskidiklerinden

Önce umursamazken
Başlanırsa toplanmaya eşya
Umutlusunuz
Uzun yaşamalardan.

Çocuklara kalması
Çocuklar - -
Hızlı değişme
Alaylı bakışları.

Bir yaştan sonra
Eşyalara düşmeniz - -
Bu demek ki
Gönlünce yaşamadınız.

(Necatigil 1982b: 344-345)

Evleri dolduran eşyaların daralttığı mekânları anlatan bu iki şiir, Necatigil'in ev ve eşya karşısındaki kötümser tavrını açıkça ortaya koyar. Yaşamı kolaylaştırmak için sahip olunan eşyalar, aslında yaşamı ağırlaştıran ve bireyin alanını daraltan birer ızdırıp kaynağıdır. Üstelik kişi, onların getirdiği yükün, hantallığın pek farkında değildir. Birer canlıya hatta canavara dönüşerek insanı yok edecek güce erişen eşyalarla insan arasında, ev içinde yaşanan bir varlık mücadelesi sergilenir bu şiirlerde; ama daha savaşın başından kazanan ve kaybeden bellidir: Eşyalar güçlüdür, insanlar zayıf; eşyaları kullanmak için alan insan, bir süre sonra onların esiri olur; eşyalar kalır, insanlar gider. Ev içi mekânın ayrılmaz bir parçası olan eşyalar, Necatigil'in şiirlerinde somut varlıklarıyla göründükleri kadar psikolojik anlamlarıyla da sorgulanırlar. Şair, eşyayı dekoratif bir unsur olarak kullanmayı, eşya aracılığıyla bir düşünceye ulaşmakta, bir sorunu sergilemektedir ki, bu sorun çoğunlukla birey ile dış dünya arasındaki ilişkiye dairdir. Eşyaların biçimlerini ve ev içindeki varlıklarını en somut ve gerçekçi haliyle verirken ve mekânın bu sayede oluşumunu sağlarken Necatigil, aslında kendi iç dünyasındaki sıkıntı ve boğuntuları aktarmaktadır. Eşyadan asla mutluluk duymayan şair, onları iç dünya-dış dünya savaşında insana rağmen kazanan taraf olarak görmekte ve nesnelere varlığını mutsuzluğu, boğuntuyu artıran birer etken olarak algılamaktadır. Şairin eşyaya bu denli yoğun ve açık bir tepki, hatta nefret duymasının asıl nedeni, insanoğlunun eşyaya esaretini

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİRLERİNDE MEKÂNIN POETİKASI

farketmiş olmasıdır. Necatigil, eşyadan aldığı izlenimle kendi iç dünyasına yönelmekte ve içindeki yoğunluğu eşya aracılığıyla şiirlerine yansıtmaktadır. Örtü, kılıf, kapkacak, iskemle gibi herkesin evinde bulunan alelade eşyaları kullanarak bireyin ev içinde tükenen yaşamını anlatan Behçet Necatigil, bütün dünyada nesnelere çevrili olmanın yarattığı bunaltı ve darlığı aktarmayı amaçlar aslında ve gündelik yaşamın parçası olan eşyaların bozulması ile insan ilişkileri arasında da buna benzer bir ilişki kurar:

EŞYA GÜCÜ

Güçsüzüm eşyalara
Kırılma, bir şey olsa
Nerde yapacak adam
Git gel yalvar!

Kırılsam insanlara
Çaresi var
Çekil yalnızlığa
Güçtür aynalar.

(Necatigil 1982b: 119)

ANAVANA

Konuşurken karşıdaki telefon
Kapanmaz kabalıktır.

Kapanır radyo, TV
Düşerse uykusuz gecelerde
Birden laçka bir musluk.

Kim bulunur o saatte kim gelir
Ve nasıl kapatılır anavana
Düzelir bozukluk?

(Necatigil 1982b: 266)

Eşyalar aracılığıyla dolaylı yoldan ev içi mekânı düşündüren şair, sınırlı bir alanı ve belirli nesnelere kullanır gibi gözükürken gerçekte, bütün olarak yaşamı ve insan ilişkilerini sorgulamaktadır bu şiirlerde. Kırılan bir eşya, bozulan bir musluk, kapatılan telefon-radyo-televizyon, telaşla aranan anavana, günlük ev içi yaşamın çok doğal parçalarıdır; onları tamir edecek usta bulmak ve getirmek de yine ev içi yaşamın doğal görüntüleridir. Eşyaların bozulması ne kadar olağansa, insanlar arasındaki ilişkilerin bozulması da o kadar olağandır ama tamiri eşyalarınki gibi kolay değildir, ustası-zanaatkârı yoktur. Günlük yaşamın böylesine basit görüntülerinden yaşam felsefesine bilgece bir geçiş de Necatigil gibi has bir şairin yapabileceği bir şeydir. Benzer şekilde "Pancur" şiiri de, nesne-insan yaşamı ilişkisini taşır:

PANCUR

Bir açılma yorabilir insanı
Paslı rezeler, kaynamış menteşeler
Nasıl açılır pancur
Güneşe

Arada yağlamak, esnetmek gerekirdi
Yıllar yılı kapalı
Zordur bir insanın
Anlatmalarla feraha çıkması.

(Necatigil 1982b: 274)

Dışarının keşmekeşinden eve sığınan ve kapılarını, pencerelerini sınımsız kapatan insanın, yaşama ve diğer insanlara birdenbire açılıvermesinin zorluğunu anlatan bu şiirde, insan "pancurları kapalı ev" ile, ihtiyaç duyulsa bile yaşama geçirilemeyen iletişim çabası ise açılmaya çalışılan pancur ile simgelenir. Aynı şekilde,

Bu bizdeki akıl mı ışık vurmüş hazır.
Hazır biraz aydınlanacakken oda
Perdeleri kapatır
Kalırız karanlıkta.

"Işığı Kesen Duvarlar" (Necatigil 1958: 36)

Kapalı mı kapı iyi
Zil çalmaz değil mi iyi
Perdeler de inik iyi
Kendimize dönelim şimdi

"Başlıksız Şiirler" (Necatigil 1982b: 360)

dizelerinde de perdeleri çekili bir odada karanlıkta kalan insan görüntüsü aracılığıyla, insanlarla iletişimi kesen ve tamamen içine kapanan bireyin ruh hali verilmektedir. Yukarıdaki şiirlerin tamamında ev içi yaşamı kendi sınırları olarak belirleyen ve giderek bu sınırlara hapsolan bir kişinin, dış yaşama duyduğu hasrete rağmen kendini aşamayışı hissedilir. Bu, sakın bir ev içi yaşamla huzuru ararken yoğun bir iç huzursuzluğa sürüklenen bireyin açmazıdır. Bireyin bu açmazdan kurtulmak için sığındığı yer ise, ev içinde daha dar ama daha bireysel bir mekân olan, odadır:

Odalara kapanıp oturdunuz
İçinize evin serin sessizliği doldu
Koruyucu duvarlara borçlusunuz
Çevrenizde dalgalanan dostluğu

"Sokaktan Gelmek" (Necatigil 1953: 52)

Gaston Bachelard, odaya sığınmayı kabuğa çekilme ile özdeşleştirir ve o kabuğu sanatçının özgürleştiği, rahatladığı yer olarak belirler:

"Bir kabuğun içinde barınmak için tek başına olmak gerektiğini iyi biliriz. İmgeyi yaşarken, yalnızlığı özlediğimizi biliriz. Tek başına oturmak; büyük düş! Bir deniz kabuğunun içinde yaşamak gibi en ölgün, fiziksel olarak en sağlam bir imge, böylesi bir düşün tohumunu oluşturabilir. Bu düşü, zayıf olalım, güçlü olalım, yaşamın bizi büyük hüznülere boğduğu durumlarda, insanların ve talihin haksızlıkları karşısında herbirimiz kurmuşuzdur. Yumuşak hüznü içinde, daracık odasında, odasının dar oluşuyla rahatını bulan ve şunları söyleyen Salavin buna örnektir: 'İyi ki, şu küçücük odam, bir deniz kabuğu kadar derin ve gizli odam var! Ah, sal-

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİRLERİNDE MEKÂNIN POETİKASI

yangozlar ne kadar mutlu olduklarını hiç bilmiyor!' (...) İnsan, hayvan, çekirdek içi: bunların herbiri bir kabuğun içinde en büyük dinginliğe kavuşur. Bu imgelerin hepsini devindiren, dinginlik değerleridir." (Bachelard 1996: 143, 144)

Necatigil'in de günlük yaşamın yorgunluklarından kaçıp sığındığı mekân, çalışma odasıdır. Tahir Alangu, bu odayı şöyle betimler:

"Kapıdan girip ufak bir merdiven tırmanarak yukarı çıkıyorum, solda, bahçe üstünde, ufaraktan, eğri çatılı bir sandık odası. Yerlerde, raflarda, irili ufaklı etajerlerde, yatağın üstünde, altında, yığınlar halinde, kırk yıllık ömrünün kitaplar, dergiler, dosyalar, müsveddeler, sararmış kâğıtlar halindeki kalıntısı. Birini söndürüp diğerini yaktığı sigarasının bulutlar halindeki dumanları ortasında bir sandalyeye tünemiş oturuyor. Masasının üstü bir sürü hırdavatla dolu. Şişeler, kutular, sicimden çiviye kadar akla gelmez eşya kırpıntısı, dibinde telvesi kurumuş okkalı kahve fincanları, içi izmarit dolu kâğıt külahlar arasında zorla açılmış bir kâğıtlık yere sıkışmış son şiiri." (Alangu 1956)

Aradan yıllar ve başka evler geçtikten sonra dahi, bu çalışma odasının ve çevresinin değişmediğine Hilmi Yavuz tanıklık eder:

"...Bu tekdüzelikte, değişmeyen eşyalar, eski ilaç kutuları, kâğıtlar, kitaplar, sigara izmaritleri ile tepeleme dolu kül tablaları (tabladaki küllerin, kâğıttan yapılmış külahlara doldurulması törensel bir titizlikle yapılırdı), saat, ucu iyice sivriltilmiş kurşun kalemler, odaya sığabilmek için özellikle küçük olması istenmiş metal masanın çekmecelerindeki tıksık tıksık zarflar, içinde sarı leblebilerin bulunduğu eski bir kavanoz (hoca leblebiyle içmeyi severdi), bir bardak, votka şişesi, artık üretilmeyen ilaçların prospektüsleri (özenle saklanmış), bir kitabı paketecek uzunlukta ama yumak yapılmış sicimler (kendisine gönderilen kitapların paketlenmesinde kullanılmış sicimlerdir bunlar) ve kızlardan birinin (Selma, Ayşe?) ilköğretim defterinin bir yüzü kullanılmamış olan yapraklarına yazılmış şiir müsveddeleriyle dolu dosyalar ve -yine kitaplar arasında geçen تنها yaz saatleri!

Bu görünüm hiç değişmedi. Behçet Necatigil, odasına girenlerin bile ezberle bildikleri ve yerleri hiç değişmeyen bu eşyalar arasında, saadeti eşyada, eşyanın düzeninde bularak: hayatı daraltarak ama derinleştirerek yaşadı." (Yavuz 1991)

Necatigil'in odasına dair bu gözlemler, onun şiirlerindeki dünyayla tamamen örtüşür. Tıpkı ev içi yaşamı anlatırken olduğu gibi, oda içindeki yaşamı da anlatmada eşyalar önemli bir yer tutar, Necatigil'in şiirlerinde. Örneğin "Havasız Soluklar" şiiri -daha önce değinilen- "Ev Çölü" şiiriyle bütünlük taşır ve şiirde odanın darlığı eşyaların varlığıyla duyurulur:

Yapış yapış kuru dudaklarda yumuşak
Şapırtılar gibiydi, duydum, yanım yörem zifir.
Önce yataktan bir kol boyu uzakta,
Sol duvarı kaplayan kitaplardan çıkan ses
Çarptı kulaklarıma:
Kesik, içerlemiş soluyordu kitaplar.

Sonra, sağ duvarın sonundaki sobadan,
Paslı borulardan çıkan ses
Çarptı kulaklarıma:
Tıkanık, zifirli, kısık bir gırtlak gibi
Soluyordu soba, soba boruları.
Sonra, hurda bir şeker sandığına tıklımış
Minderlerin, kilimlerin, yünlerin sesi:
(Hiçbiri atılamaz, lâzım) Hırıltılı, hasta ses.
Sonra, iskemle, masa, leğen, çocuk arabası,
Gazocağı, sararmış kâğıtlar, süpürge.
Sonra, dolapta bir sürü giysilerin sesi:
(Hiçbiri atılamaz, lâzım) Kapalı, hapis, sıkışık,
Belki de şimdiden boğulmuş
Boğulmuş, boğulmakta binbir öteberinin
Soluduğunu duydum, hızlı, yavaş.
Sonra gördüm, karanlığa alışan gözlerimle:
Pencere
Can çekişen bir balık ağzı gibi ümitsiz
Karanlığın içinde kıpırdıyordu açık.
Havasını tüketmiş, boğuluyordu oda.
Ne kâbus, ne kuruntu, sabaha yıl var, havasız.

“Havasız Soluklar” (Necatigil 1965: 17)

“Yataktan bir kol boyu uzakta, sol duvarı kaplayan kitaplar”, “sağ duvarın sonundaki soba” gibi ifadelerle mekânın darlığını duyuran ve boğulan şair, odaya kısırılmışlık duygusunu başka şiirlerinde de ifade eder:

Ah bu çilgin oyunlardan uzaklara bile kaçsak
Değil mi ki odaların eni boyu belli
Değil mi ki görmekten hep aynı yüzleri bıkmış
“İçerlek” (Necatigil 1958: 5)

Oysa derviş odalarda yalnızlık gerekirdi
Ve hazırlanmak.
“Geçmek” (Necatigil 1982a: 44)

Ben o odalarda ne de çok - -
Baktılar, bunaldım
“Yük” (Necatigil 1982a: 272)

Saplandığı karanlıklar
Alışmış bunaltıcı odalarda oturmaya
“Bir Kadını Savunmak” (Necatigil 1983a: 110)

Bu dizelerde şairin kendi isteğiyle kapanmış olsa bile odada rahatı, huzuru bulamadığı, sıkıştığı, daraldığı hissedilir. Çıkışsız bir kapalılıkla algılanan oda, aslında tek kişilik, üstelik karamsar bir dünyanın simgesidir; ki bu karamsarlık bazı şiirlerde odanın içinde biriken zehirle ve dumanla verilir:

Bir zehir
Birikir odalarda
Almaz ki veresin rüzgâra:
Rüzgâr deli değil.
“Ölü Çizgi” (Necatigil 1953: 56)

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİRLERİNDE MEKÂNIN POETİKASI

Bu gaz nereden kaçıyor sağlamken bunca boru
Duruk havasından odaların sinsi
Bir gizli dumandır, bir zehirli koku
Sonra bu baş dönmesi.

“Çayır Çimen” (Necatigil 1982a: 95)

Kısık hıçkırıklar ve gözyaşları
Odalar soluyamaz dumandan

“Bir Hastalık ve Korku” (Necatigil 1982a: 306)

Odanın içinde biriken duman ve zehir, odanın dar sınırları içine kendini bilerek ve isteyerek mahkûm eden bireyin, yalnızlıktan duyduğu acının ve korkunun ifadesidir. Öte yandan, şikâyetçi gibi görünse bile şair bu darlıktan memnundur. Şair, darlığı aşmanın yolunu anılara ya da hayallere sığınmakta bulmuştur; bu çıkış noktalarının ortak yanı, bireyin eylemsizliğine dayanması ve tek kişilik olmasıdır:

Kim bilir hangi
Odada anılara
Dalar kalırdım

“Düş” (Necatigil 1982b: 178)

Şimdi ben iyi kötü eski anılarımda
Açmaya bir odada solgun sayfaları
Giderim bir gün anlarsınız
Benim gibi ortalarda kalınca

“Geç İlişki” (Necatigil 1983a: 120)

Islak uzun yollar odalar dar gelince

“Ağır Yaprak” (Necatigil 1982a: 50)

Odaların darlığından hayalleriyle çıkan bireyin özgürlük türküsünü içeren en güçlü şiir, “Dağlarda Ateşler Yandıkça” başlığını taşır. Bu şiir Necatigil'in ilk kitaplarından birinde yer aldığı halde, daha sonraki yıllarda da şairin düşüncü biçimi pek değişmemiştir; sadece umut ve güç azalmış, karamsarlık ve bitkinlik artmıştır:

DAĞLARDA ATEŞLER YANDIKÇA

Oda karanlık
Odadan dışarı çık
Şehir karanlık
Şehirden dışarı çık
Korkma
Yürü bir hayli yürü
Gördün mü
Dağlar başladı artık
Korkun dağılır rüzgârda
Bekle biraz
Dağlarda ateşler yandıkça
Karanlıktan korkulmaz.
Dağlar karanlık
Dağlara yukarı çık
Korkma
Yürü bir hayli yürü

Az daha yukarı çık
Birbirinden uzakta
Gördün mü
Ateşler parladı artık

Şimdi dağlar kaldı yine ardında
Odan yeni karanlığı, ölümü
Dağlarda ateşler yandıkça
Karanlıktan korkulmazmış gördün mü?

(Necatigil 1951: 93-94)

Şiirin başlarında bireyin odadan, evden, şehirden çıktığı ve dağlara doğru yürüyerek doğaya yöneldiği düşünülse de, bunun gerçek bir yürüyüş ve eylem değil, hayali bir uzaklaşma olduğu son bölümde anlaşılır. Dağ başlarındaki ateşler, odadaki karanlıkla karşıtlık oluşturarak, umudu ve özgürlüğü simgeler. Dikkat çeken nokta, odasında yalnızlığı tercih eden ve ölüme yenilmek üzere olan bireyin, dağ başlarında da yalnız oluşudur. O halde odanın sınırlarını aşmak, dış dünyayla güçlü bir iletişime geçmek anlamı taşımamaktadır, burada. Odaya kapanan birey, yalnızlığında bulduğu mutluluğu, hayalleriyle tamamlamaktadır. Necatigil, dış dünyadan nasıl eve kapanarak korunuyorsa, evin içindeki dünyadan da odaya kapanarak korunmaktadır. Şair, bunu Montaigne'in bir denemesiyle birleştirerek açıklar:

"Gündelik hayatın gürültüleriyle dolu, alışverişlerle yüklü bir dükkân. Ve biz ordan oraya, bir müşteriden ötekine koşan, işi başından aşkın bir tezgâhtar ya da dükkân sahibiyizdir. Ama yalnızca bu telaşlı hayat, gün boyu dükkân, bizim saadetimiz olabilir mi? Hayır! Dükkânın arkasında tamamen bizim, küçük bir odamız olmalı. Zaman zaman oraya sığınmalı. gerçek hürriyetimize, o kısa aralıklarla orada kavuşmalıyız. Orada kendimizle konuşur, susar, düşünür, dinleniriz. Orası bir kurtuluştur bazı mecburiyetlerden." (Necatigil 1983c: 87-88)

Şairin sözlerinden de anlaşıldığı gibi, oda hem somut dış dünyadan kaçışın hem de soyut ve bireysel iç dünyaya açılışın mekânıdır. Bu durumu Hilmi Yavuz şu cümlelerle belirler:

"Necatigil'in odası, onun zaten iyice darlaştırılmış olan kamusal hayatına karşı, özel hayatının içine yerleştiği alanı belirler. Ve tuhaf bir karşıtlık çıkar karşımıza: Dünya, yani Behçet Necatigil'in kamusal hayatının gerçekleştiği alan, olanca genişliğine ve insana sunduğu sınırsız yaşantı deneyimlerine karşın, alabildiğine daraltılır ve öğretmenlik ya da öğrencilik ettiği okullarla ve bir iki kahve ya da içkiyi ile sınırlanırken; oda, yani Behçet Necatigil'in özel hayatının gerçekleştiği alan, olanca darlığına ve insana sunduğu son derece sınırlı yaşantı deneyimlerine karşın, alabildiğince genişletilir. Hiç abartmadan söyleyeyim: *Necatigil'in odası Dünya'dan büyüktür!* Dünya'dan büyük bu odada hayalgücü görüntünü, imge algının yerini almıştır." (Yavuz 1991)

Necatigil'in "dünyadan büyük oda"sında kurduğu korunaklı iç dünya, onun gerçek yaşama kayıtsız kaldığını düşündürmemelidir. Çünkü o, büyük kentte yaşayan orta halli insanların geçim koşullarını, çocuk yetiştirme kaygılarını, namuslu ve dürüst bir hayat sürmek için göze aldıkları fedakârlıkları iyi bildiği ve bunların tam ortasında yaşayarak tanıklık ettiği için, ev ve oda birer sığınak görevi görmektedir.

“Bütün yazdıklarımnda varımdır. Bana çatmayan bir şey yankımaz bende. Aldığımı vermişimdir” (Necatigil 1983c: 463) diyen Necatigil'in şiirlerinde evin ve evler içinde yaşayan aile bireylerinin yaşamlarını bu denli yalın ve gerçekçi bir üslûpla aktarabilmesi, daha da önemlisi, herkesin yaşadığı sıradan hayatı şiirleştirebilmesi, onun sanatının gücünü kanıtlar. Evlenmenin sadece aşkla bir yuva kurmak değil, bir evin ve ailenin sorumluluğunu, bir daha vazgeçememek koşuluyla üstlenmek anlamına geldiğini, bunun da kişinin bireyliğini sınırlayan ve giderek yok eden bir durum olduğunu farkederek Necatigil, onun için eve ve odaya kapanır. Bu kapanış, yaşamdan kaçış değildir; çünkü o, günlük yaşamın vahşi koşullarını yerine getirmekten arta kalan zamanda bireyliğini yaşayabilmek ve huzuru bulabilmek için eve sığınır ama farkederek ki, evin içindeki yaşam da tüketici bir değirmendir. Bu durumda bireye tek seçenek kalır: Odaya kapanmak. Oda, bireyselliğin en güçlü yaşanabildiği, en korunaklı kabuktur ve her ne kadar ev içi yaşamdan ve dış dünyadan izler taşısa da, kişiyi darlığıyla bunaltsa da, özgürlüğün yaşanabileceği tek mekândır.

Sonuç olarak, çoğu şiirinde “ev”i merkez alan Necatigil, onu sadece içinde yaşanan bir mekân olarak görmez, ev içindeki ve dışındaki ilişkileri, toplumu, değer yargılarını, ekonomik kaygıları, uygarlığı, kısacası bütün hayatı eve göre, evin içinden bakarak yorumlar. Dış dünyadan eve, evden de odasına doğru kapanırken, yaşamın bütün insanlar için geçerli gerçeklerini sorgulayan Necatigil, gündüz yaşananların acısını gece eve çekildikten sonra daha da fazla duyar; dış dünyanın -çekiciliğine rağmen- acımasızlığının farkına vardığı ölçüde eve ve odaya bağlanır, ama o ölçüde de sınırlarını daraltarak bunalır, boğulur. Şair, “Şöyle rahat kendince ancak kendi köşende/ Hem de en rahatsız gene kendi köşende” (Necatigil 1983b: 25) derken mekân bakımından aşama aşama içe çekilişte aranan huzurla yaşanan tedirginlik arasındaki derin çelişkiyi dile getirir. Herkese değil, sadece aile bağıyla birbirine bağlı bireylere ait bir mekân olarak evi ve tamamen bir kişiye ait bir mekân olarak odayı kendisinde yarattığı bütün etkilerle şiirleştiren Necatigil, mekânı çözümlenerek aracılığıyla yaşamı sorgularken, kendi yaşam görüşünü de sergilemiş olur. Bu, kalabalığın içinde yalnızlığı ve hüznü seçen, gerçekleri olduğu gibi kabullenen ama acı çeken, ayrıntılar üzerinde yoğunlaşırken her birinin ağırlığını omuzlarında duyan ve şiirinde de duyuran, kızsız da asla kavga etmeyen, yaşam mücadelesinden kaçmayan ama fırsat buldukça çekildiği köşede kendi kozasını örmeyi seven bir insanın yaşam görüşüdür. Ev, oda ve eşyalar aracılığıyla evi dolayısıyla bireyi çevreleyen dünyayı değerlendiren Necatigil, böylece kendi deyimiyle “kaplan avına Hindistan'da değil, kendi ormanında çıkmakta” (Necatigil 1982b: 192) ve mekânı bütün sınırlarıyla belirlemektedir.

Kaynaklar

- ALANGU, Tahir (1956) “Behçet Necatigil'in Odası”, **Yenilik**, VI, 37, Ocak: 6-12.
- BACHELARD, Gaston (1996) *Mekânın Poetikası*, (Çeviren: Aykut Derman), İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- GÖKALP, Gonca (1992) Behçet Necatigil'in Şiirlerinde Aile, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- NECATİGİL, Behçet (1945) *Kapalı Çarşı*, İstanbul: Marmara Kitabevi.

- (1951) *Çevre*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- (1953) *Evler*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- (1958) *Arada*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- (1965) *Eski Toprak*, İstanbul: De Yayınevi.
- (1982a) *Bütün Eserleri II: Şiirler II* (Dar Çağ, Yaz Dönemi, Divançe, İki Başına Yürümek, En/Cam, Zebra), İstanbul: Cem Yayınevi. (Hazırlayanlar: Hilmi Yavuz-Ali Tanyeri).
- (1982b) *Bütün Eserleri III: Şiirler III* (Kareler Aklar, Beyler, Söyleriz), İstanbul: Cem Yayınevi. (Hazırlayanlar: Hilmi Yavuz-Ali Tanyeri).
- (1983a) *Bütün Eserleri IV: Şiirler IV* (Yayınlanmamış Şiirler), İstanbul: Cem Yayınevi. (Hazırlayanlar: Hilmi Yavuz-Ali Tanyeri).
- (1983b) *Bütün Eserleri V: Düzyazular I* (Bile/Yazdı, Yazılar), İstanbul: Cem Yayınevi. (Hazırlayanlar: Hilmi Yavuz-Ali Tanyeri).
- (1983c) *Bütün Eserleri VI: Düzyazular II* (Konuşmalar, Konferanslar), İstanbul: Cem Yayınevi. (Hazırlayanlar: Hilmi Yavuz-Ali Tanyeri).
- YAVUZ, Hilmi (1991) "Odası Dünyadan Büyük", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs.
- YENER, Ali Galip (2000) "Behçet Necatigil'de Mekânın Sınırları", *Varlık*, 1108, Ocak: 61-64.